भविष्यन्ति मनोस्तस्य तनयाः पृथिवीश्वराः॥११॥
रुद्रपुत्रस्तु सावर्णिर्भविता द्वादशो मनुः।
ऋतधामा च तत्रेन्द्रो भविता शृणु मे सुरान्।
हरिता लोहिता देवास्तथा सुमनसो द्विज!।
सुकर्माणः सुरापाश्च दशकाः पञ्च वै गणाः॥
तपस्वी सुतपाश्चैव तपोमूर्तिस्तपोरतिः।
तपोधृतिर्दुरोतिश्चान्यः सप्तमस्तु तपोधनः॥
देवावानुपदेवश्च देवश्रेष्ठादयस्तथा।
भविष्यन्ति मनोस्तस्य महावीर्याः सुता
नृपाः॥१२॥
त्रयोदशो रौच्यनामा भविष्यति सुते! मनुः।
सुचामभिः सुकर्माणः सुधर्माणस्तथापरः॥
त्रयस्त्रिंशद्विभेदास्ते देवानां ये तु वै गणाः।
दिवस्पतिर्महावीर्यस्तेषामिन्द्रो भविष्यति॥
निर्मोहस्तत्त्वदर्शी च निष्प्रकम्पो निरुत्सुकः।
धृतिमान्व्यवसायश्च सप्तमः सुतपा मुनिः॥
सप्तर्षयश्चिमे तस्य पुत्रानपि निबोध मे।
चित्रसेनविचित्राद्या भविष्यन्ति महीक्षितः॥१३॥
भौत्यश्चतुर्दशश्चात्र मैत्रेय! भविता मनुः।
शुचिरिन्द्रः सुरगणास्तत्र पञ्च शृणुष्व तान्॥
चाक्षुषश्च पवित्रश्च कनिष्ठा भ्राजिनस्तथा।
वाताद्याश्च वै देवाः सप्तर्षीनपि मे शृणु॥
अग्निबाहुः शुचिः शुक्रो मागधोऽथौर्ध एव च।
युक्तस्तथाजितश्चान्यो मनुपुत्रानतः शृणु॥
उरुगम्भीरसत्त्वाद्या मनोस्तस्य सुता नृपाः।
कथिता मुनिशार्दूल! पालयिष्यन्ति मेदि-
नीम्॥१४॥
चतुर्युगान्ते वेदानां जायते किल विप्लवः।
प्रवर्तन्ति तानेव सुवि सप्तर्षयो दिवः॥
हते हते स्मृतेर्विप्र! प्रणेता जायते मनुः।
देवा यज्ञभुजस्तु यावन्मन्वन्तरन्तु तत्॥
भवन्ति ये मनोः पुत्रा यावन्मन्वन्तरं हि ते।
तदन्वयोद्भवैश्चैव तावद्भूः परिपाल्यते॥
मनुः सप्तर्षयो देवा भूपालाश्च मनोः सुताः।
मन्वन्तरे भवन्त्येते शक्रश्चैवाधिकारिणः॥
चतुर्दशभिरेतैस्तु गतैर्मन्वन्तरैर्द्विज!।
सहस्रयुगपर्यन्तः कल्पो निःशेष उच्यते।
तावत्प्रमाणा च निशा ततो भवति सत्तम!॥"
इति विष्णुपुराणे १ अंशे २ अध्यायः॥*॥
मन्वन्तरश्रवणफलं यथा,—
"शृते मन्वन्तरे पूर्वे धर्ममाप्नोति मानवः।
स्वारोचिषस्य श्रवणात् सर्वान् कामानवा-
प्नुयात्॥
औत्तमे धनमाप्नोति ज्ञानञ्चाप्नोति तामसे।
रैवते च शृते बुद्धिं सुरूपां विन्दते स्त्रियम्॥
चाक्षुषश्चाक्षुषे पुंसां शृते वैवस्वते बलम्।
गुणवत् पुत्रपौत्रांश्च सूर्यसावर्णिके शृते॥
माहात्म्यं ब्रह्मसावर्णेर्धर्मसावर्णिके शुभाम्।
मतिमाप्नोति मनुजो रुद्रसावर्णिके जयम्॥
जातिभेदो गुणैर्युक्तो दक्षसावर्णिके शृते।
विशातयत्यरिबलं रौच्यं शृत्वा मनूत्तमम्॥
दिव्यप्रासादमाप्नोति भौत्ये मन्वन्तरे शृते।
तथाभिदीप्तिं पुत्रांश्च गुणयुक्तानवाप्नुते॥
सर्वाण्यशुक्रमादृत्यस्तु शृणोति मुनिसत्तम!।
मन्वन्तराणि तस्यापि श्रूयतां फलमुत्तमम्॥
तत्र देवानृषीन् विप्राञ्नृंस्तत्तनयान् नृपान्।
इन्द्रांश्च शृत्वा सर्वेभ्यः पापेभ्यो विप्रमुच्यते॥
देवेन्द्रर्षिनृपाद्याश्चे ये तन्मन्वन्तराधिपाः।
ते प्रीयन्ते तथा प्रीताः प्रयच्छन्ति शुभां मतिम्॥
ततः शुभां मतिं प्राप्य हत्वा कर्म्म तथा शुभम्।
शुभां गतिमवाप्नोति यावदिन्द्राश्चतुर्दश॥
सर्वे स्युर्ऋतवः सौम्याः सर्वे सौम्यास्तथा
ग्रहाः।
भवन्त्यसंशयं शृत्वा क्रमान्मन्वन्तरस्थितिम्॥"
इति मार्कण्डेयपुराणे मन्वन्तरानुवर्णनं नामा-
ध्यायः॥
मपटः, पुं, (मयुष्कः। पृषोदरादित्वात् साधुः।)
वनमुद्गः। इत्यमरटीकायां भरतः।२।९।२७॥
मपष्कः, पुं, (मपष्ट एव। मपष्ट+स्वार्थे कन्।)
वनमुद्गः। इत्यमरटीकायां भरतः।२।९।२७॥
मयुष्कः, पुं, (मयुष्कः। पृषोदरादित्वात् साधुः।)
वनमुद्गः। इत्यमरटीकायां भरतः। २।९।२७॥
मभ्र, गतौ। इति कविकल्पद्रुमः। (भ्वा०-पर०-
सक०-सेट्।) ओष्ठ्यवर्गचतुर्थोपधः। मभ्रति।
इति दुर्गादासः॥
मम, त्व, मदीयम्। आमार इति भाषा। यथा,
"ममत्वं मम राज्यस्य राज्याङ्गेष्वखिलेष्वपि।
जानतोऽपि यथाशास्त्रं किमेतन्मुनिसत्तम!॥"
इति मार्कण्डेयपुराणे देवीमाहात्म्यम्॥
"तेषु ममदीयत्वं जानतोऽपि मम यथाशास्त्रं
अशास्त्रेव राज्यादिषु ममत्वमेतत् किं किं निब-
न्धनमित्यर्थः।" इति तट्टीकायां नागोजीभट्टः॥
अस्याश्चयत्वेन स्वत्वप्रभावं ममत्वशब्दे द्रष्टव्यम्।
अस्मच्छब्दस्य षष्ठ्येकवचनान्तस्येदं रूपं तत्पदं
त्रिषु लिङ्गेषु सदृशम्॥
ममता, स्त्री, (मम+भावे तल्। टाप्।) दर्पः।
अभिमानः। इति हेमचन्द्रः। २। २३१॥
ममत्वम्। यथा,—
"तथापि ममतावर्त्ते मोहगर्त्ते निपातिताः॥"
इति देवीमाहात्म्यम्॥
(उतथ्यपत्नी। सा तु दीर्घतमोमाता। यथा,
ऋग्वेदे। ६। ९०। २।
"स्तोमं यमस्य ममतेव सूर्यं
घृतं न शुचि मतयः पवन्ते॥"
"ममता नाम ब्रह्मवादिनी दीर्घतमसो माता।"
इति तद्भाष्ये सायणः।)
ममतायुक्तः, पुं, (ममतया युक्तः।) लपटः। इति
शब्दमाला॥ अभिमानादिविशिष्टे, त्रि॥
ममत्वं, क्ली, (मम+भावे त्व।) मदीयत्वम्।
यथा, मार्कण्डेयपुराणे।
"दुःखायतनभूतो हि ममत्वाकलनो यतो॥"
स्नेहः। यथा,—
"शोचिष्यन्तदा तत्र ममत्वाहतचेतनः।"
इति देवीमाहात्म्यम्॥
"ममत्वेन स्नेहेन आहता चेतना मतिर्यस्य।
ममेति बद्धान्तरूपमयं तस्य भावः ममत्वम्॥"
इति तट्टीकायां काशीरामः॥
ममापत्यालः, पुं, (मयति बध्नाति जनानिति।
मय बन्धने+"मयतेर्यलोपो मश्चापतुट्
चालः।" उणा० ५। ५०। इति आलप्रत्ययः।
धातोर्यलोपः मकारश्चान्तस्य प्रत्ययस्यापतुड्ा-
गमश्च।) विषयः। इति सिद्धान्तकौमुद्या-
मुणादिवृत्तिः॥
मय, ङ गतौ। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वा०-
आत्म०-सक०-सेट्।) ङ, मयते। इति दुर्गा-
दासः॥
मयः, पुं, (मयते इतं गच्छतीति। मय+पचाद्य-
च्।) उष्ट्रः। इत्यमरः।२।९।७५॥ असुरः।
दानवविशेषः। स तु दैत्यानां शिल्पी। इति
मेदिनी। ये, ४४॥ (अयं हि युधिष्ठिरस्य
राज्ञः सभां विरचितवान्। यथा, शिशुपाल-
वधे। १३। ५०।
"उपनीय विन्ध्यसरसो मवेन या
मखिदारुचारु किल वार्धपर्वणम्।
विदधेऽवधूतसुरसद्मसम्पदं
सपुयाससदनं सपदि संसदं स ताम्॥")
तस्य सन्तानानि यथा, वह्निपुराणे।
"मयस्य जाता हेमायां पुत्राः सप्त महाबलाः।
मायावी दुन्दुभिश्चैव तथैव महिषस्तथा।
वालिका वज्रकन्या च कन्या मन्दोदरी तथा॥"
(सुखम्। त्रि, गन्ता। यथा, वाजसनेयसंहि-
तायाम्। २२। १९।
"द्वयोऽस्यस्योऽसि मयोऽस्यस्यासि।" "मयोऽसि
मयते गच्छति मयः मय गतौ पचाद्यच्। यद्वा
मय इति सुखनाम सुखरूपोऽसि।" इति
तद्भाष्ये महीधरः॥)
मयटः, पुं, (मयते गच्छत्यत्रेति। मय+"शकादि-
भ्योऽटन्।" उणा० ४। ८१। इति अटन्।)
ह्रदयुक्तह्रदः। इति हारावली॥ हलन्तश्चेत्
तद्भवार्थे प्राचुर्यार्थे च मयट् इति प्रत्ययो
भवति॥
मयष्कः, पुं, (मयुष्कः। पृषोदरादित्वात् साधुः।)
वनमुद्गः। इत्यमरटीकायां भरतः॥
मया, स्त्री, (मयते गच्छति रोगोऽनया। मय+
कः। स्त्रियां टाप्।) चिकित्सा। इति शब्द-
चन्द्रिका॥ त्रि, तृतीयैकवचनान्तास्मच्छब्दस्य
रूपम्॥ (यथा, हितोपदेशे। १। २२१।
"इहैव दृष्टानि मयैव तानि
जन्मान्तराणीव दृशान्तराणि॥")
मयी, स्त्री, (मय+"पुंयोगादिति।" ४। १।
४८। इति ङीष्।) मयस्य स्त्रीजातिः। उष्ट्री।
इति व्याकरणम्॥
मयुः, पुं, (मयङ् गतौ+व्यङ्गादित्वात् कुः। इत्यमर-
टीकायां रघुनाथः॥ यद्वा, मिनोति सुशब्दं
करोतीति। मि+"शब्दशीङ्शरितृसरितनिध-
निमिमसृजिभ्य उः।" उणा०१।७। इति उः।)